

РОЗДІЛ 1 ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

УДК 340.1

ФОРМУВАННЯ ОРГАНІВ НОТАРІАТУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ THE FORMATION OF NOTARIES IN TRANSCARPATHIAN UKRAINE

Болдижар С.М.,
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Ужгородського національного університету*

Проведено дослідження процесу формування органів нотаріату Закарпатської України у 1944–1945 рр. Здійснено аналіз основних нормативно-правових актів, згідно з якими відбувалося утворення цих органів, визначено їхню компетенцію та завдання, розглянуто безпосередній процес їх утворення у повоєнний період.

Ключові слова: Закарпатська Україна, нотаріус, законодавство.

Проведено исследование процесса формирования органов нотариата Закарпатской Украины в 1944–1945 гг. Проведен анализ основных нормативно-правовых актов, согласно которым осуществлялось образование этих органов, определены их компетенция и задачи, рассмотрен непосредственный процесс их образования в послевоенный период.

Ключевые слова: Закарпатская Украина, нотариус, законодательство.

This article is devoted to the formation of notaries in Transcarpathia in the period 1944–1945. The analysis of the basic legal acts, according to which the formation of these bodies took place, determined their competence and tasks, considered the immediate process of their formation in the post-war period.

Key words: Transcarpathian Ukraine, prosecutor's office, legislation.

У жовтні 1944 р. територія Закарпаття була визволена від німецько-угорських окупаційних військ, і формально на території краю відновилася влада Чехословацької Республіки. Однак фактично за активної підтримки Радянської Армії владні повноваження взяли на себе народні комітети, на чолі яких стояла Народна Рада Закарпатської України, що проголосила утворення Закарпатської України і взяла курс на воз'єднання з Радянською Україною.

В умовах переходу до мирного життя виникла ціла низка питань, пов'язаних із майновими справами, заповітами, договорами, посвідченням різних документів тощо, що поставило перед владою завдання організації нотаріальної служби, виділення її в окрему самостійну структуру державного значення. Головною метою було визначено сприяння становленню цілісного підходу до визначення функцій нотаріату, надання населенню послуг правового та нотаріального характеру, а також поступовий і системний перехід до радянської правової системи як інституту позасудового захисту цивільних прав фізичних та юридичних осіб.

Дослідження питання становлення інституту нотаріату на Закарпатті досліджувалося тільки епізодично окремими науковцями в рамках загального вивчення державно-правової історії краю періоду 1944–1946 рр., тому завданням даної статті є предметний аналіз цих процесів у період переходу Закарпатського регіону від чехословацької до радянської державно-правової системи.

Уперше про нотаріат нового зразка було згадано в Постанові Народної Ради Закарпатської України про встановлення єдиного державного мита від 22 січня 1945 р. [1, с. 19]. І хоча нотаріальна служба на державному рівні в Закарпатській Україні ще не була організована, однак цією Постановою було чітко визначено, за що стягується єдине державне мито, та права нотаріусів на його стягнення.

Хоча в той час справляти єдине державне мито за певні дії мали право також народні суди, усе ж поле діяльності нотаріусів було досить широким, а обсяг роботи великим. Так, до повноважень нотаріусів було віднесено:

- посвідчення цивільно-правових договорів;
- засвідчення довіреностей;
- засвідчення заповітів;
- посвідчення вірності копій документів, копій та виписів із документів червоноармійцям та їхнім родинам;
- засвідчення підписів на документах немайнового характеру;
- засвідчення фактів та обставин, що мали правове значення;
- засвідчення вірності перекладів документів з однієї мови на іншу;
- засвідчення переходу рухомого та нерухомого майна від одних осіб до інших.

Зважаючи на великий обсяг роботи, 21 лютого 1945 р. Народною Радою Закарпатської України було прийнято Постанову «Про організацію державних

нотаріальних контор» та затверджено Положення «Про Державний нотаріат на території Закарпатської України» [2, с. 145–147].

Постанова поклала початок організації нотаріальної справи на Закарпатті в нових умовах: спочатку в умовах специфічного державного утворення перехідного періоду – Закарпатської України, а потім – в умовах включення Закарпаття до складу УРСР.

Згадана постанова НРЗУ передбачала:

«Для обслуговування громадян Закарпатської України щодо захисту юридичних прав та їхніх майнових інтересів Народна Рада Закарпатської України постановляє:

1. Організувати державні нотаріальні контори в усіх

окружних центрах Закарпатської України.

2. Затвердити положення про Державний нотаріат Закарпатської України, додане до цієї Постанови.

3. Ця Постанова набирає чинності зі дня її опублікування

і здійснює її уповноважений Народної Ради в справах юстиції».

Таким чином, із 28 лютого 1945 р. на Закарпатті почав діяти єдиний державний нотаріат.

До Постанови додавалося Положення про Державний нотаріат Закарпатської України, яким регламентувалися основні засади діяльності нотаріусів.

Нотаріальні контори очолювалися державними нотаріусами, і за потреби Уповноважений Народної Ради у справах юстиції міг уводити посаду заступника нотаріуса, який виконував повноваження нотаріуса у разі його відсутності. Якщо ж посада заступника була відсутня, то повноваження нотаріуса могли виконувати народні судді.

Призначалися та звільнялися нотаріуси та їхні заступники Уповноваженим Народної Ради Закарпатської України у справах юстиції.

Нотаріусами могли бути особи, які мали юридичну освіту, а також особи, які хоча й не мали закінченої юридичної освіти, але працювали не менше двох років на посадах судді, прокурора, слідчого, адвоката, бувшого районного нотаря або мали два роки державної нотаріальної практики, не запламували себе в минулому ганебними вчинками і не мали судимості. Кандидати на посаду нотаріуса або заступника нотаріуса повинні були складати спеціальний іспит. Особи, які мали юридичну освіту, але не мали дворічного стажу юридичної роботи, складала іспит тільки щодо знання правил виконання нотаріальних дій (нотаріальної техніки). Виходячи із цього, можемо констатувати, що під час визначення кандидатур для роботи в нотаріальних урядах ураховувалися професійно-теоретична підготовка, стаж практичної роботи та морально-етичні характеристики особи.

Державні нотаріуси та їхні заступники не могли займати інші посади, крім виборчих та викладацьких, мали статус державних службовців і одержували зарплату з державного бюджету.

Керівництво і нагляд за діяльністю державних нотаріальних контор здійснював Уповноважений Народної Ради Закарпатської України в справах юстиції, який:

– забезпечував набір нотаріальних кадрів;

– проводив ревізії та обслідування нотаріальних органів;

– проводив інструктаж нотаріальних органів;

– одержував звіти від нотаріальних контор і складав загальний звіт про роботу нотаріальних органів.

Окрім того, Уповноважений Народної Ради в справах юстиції призначав, переміщав і звільняв державних нотаріусів та їхніх заступників (§3 Положення), а також установлював такси за виконання ними нотаріальних дій [3, с. 97].

У компетенції нотаріусів знаходилося вчинення таких нотаріальних дій:

1. Виготовлення і нотаріальне посвідчення:

– договорів;

– довіреностей;

– заповітів;

– третейських записів у майнових справах громадян між собою.

2. Засвідчення:

– вірності копій документів і виписів із документів і книг;

– аутентичності підписів на документах, що не мають значення майнових правочинів;

– фактів та обставин, що мають правове значення, для яких закон не встановив іншого порядку засвідчення;

– переходу нерухомості і права забудови, набутих із торгів;

– вексельних протестів.

3. Учинення виконавчих написів на рішеннях третейських судів у майнових справах громадян між собою.

4. Ужиття заходів з охорони майна, залишеного померлими, і видача спадкоємцям свідоцтва, які підтверджують їхнє право на спадщину.

5. Реєстрація арештів, накладених на будівлі і право забудови.

6. Прийняття в депозит предметів, зобов'язань (грошей, цінних паперів).

7. Прийняття на зберігання документів.

8. Передача заяв осіб та установ іншим особам та установам і видача посвідки з приводу передачі заяв.

9. Перекладання документів з одних мов на інші і засвідчення вірності перекладів.

10. Надання технічних послуг, пов'язаних із виконанням нотаріальних дій [4, с. 311].

У населених пунктах, де не було нотаріальних контор, окремі прості нотаріальні дії дозволялося вчиняти сільським та міським народним комітетам. До таких дій належали:

– посвідчення договорів на незначну суму;

– посвідчення довіреностей;

– посвідчення заповітів;

– засвідчення вірності копій із документів сімейного стану, довідок про службу у Червоній Армії, виписок із постанов загальних зборів;

– засвідчення аутентичності документів, що мають значення майнових правочинів;
– ужиття заходів щодо охорони майна померлих осіб.

Таким чином, послугами нотаріального характеру могли скористатися всі громадяни Закарпатської України, зокрема й у населених пунктах, де не було нотаріальних контор.

Постанова Народної Ради «Про організацію нотаріальних контор...» визначала також основні правила діяльності нотаріальних контор. Так, нотаріальні дії громадяни могли вчиняти в будь-якій нотаріальній конторі, крім випадків, коли законом визначалося вчинення таких дій у певному місці.

Нотаріуси могли посвідчувати й ті правочини, для яких таке посвідчення було не обов'язковим. При цьому всі дії повинні були вчинятися тільки у приміщеннях нотаріальних контор за винятком випадків, коли з причини хвороби клієнт міг викликати нотаріуса для вчинення таких дій поза конторою.

Під час здійснення професійної діяльності нотаріуси зобов'язані були зберігати таємницю нотаріальних дій, контролювати законність посвідчених правочинів та засвідчених документів, а також порядок сплати держмита. Для цього вони надавали правову

та роз'яснювальну допомогу громадянам, забезпечували захист їхніх законних прав та інтересів.

Нотаріусам заборонялося вчиняти нотаріальні дії на свою користь або від власного імені, від імені близьких родичів або працівників нотаріальної контори.

Затвердивши відповідні законодавчі акти, зокрема Постанову про організацію державних нотаріальних контор та Положення про Державний нотаріат на території Закарпатської України, Народна Рада Закарпатської України вже з перших днів почала формування кадрів нотаріальних контор.

Як свідчать архівні документи, для цього підшукувалися юристи з відповідною освітою та досвідом практичної роботи, майже половина з яких мала титул доктора юриспруденції [5, с. 39].

Таким чином, утворення нотаріату на державному рівні шляхом прийняття відповідних норм стало важливою ланкою у формуванні системи органів правопорядку. Структура та функції даних органів у своїй основі відповідали класичній схемі нотаріату, а тому діяльність нотаріальних контор поряд з іншими правоохоронними органами відіграла важливу роль у правовому вирішенні багатьох важливих питань перехідного періоду діяльності Закарпатської України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Постанова НРЗУ «Про встановлення єдиної державної поштини» від 22 січня 1945 р. *Вісник НРЗУ*. 1945. № 2. С. 18–19.
2. Постанова НРЗУ «Про організацію державних нотаріальних контор та про затвердження Положення про Державний нотаріат на території Закарпатської України» від 23.02.1945. *Вісник НРЗУ*. 1945. № 4. С. 45–47.
3. Розпорядження № 19 Уповноваженого Народної Ради Закарпатської України в справах юстиції про таксу (тариф) державних нотаріусів від 08.03.1945. *Вісник НРЗУ*. 1945. № 7. С. 97–98.
4. Švorc P. *Stručné dejiny Podkarpatskej Rusi II*. 1918–1946. Prešov, 1996. 370 s.
5. Болдижар М. Сучасні табеліони на службі держави і народу. Ужгород : Іва, 2002. 60 с.